

OP WEG NA 'N OPVOEDKUNDIGE ETIEK: PROBLEMATIEK RONDOM DIE TERME ETIEK, SEDE EN MORAAAL

P.J. le Roux
Departement Didaktiek
Universiteit van die Oranje-Vrystaat
BLOEMFONTEIN

Abstract

*One of the initial problems which not only ethics as an emerging science has to cope with, but also special sciences like education which have to employ ethical perspectives, is the lack of a unanimous scientific interpretation of the concepts **ethics, mores and morals**. A direct consequence of this state of affairs is that ethicists differ widely in respect of their views regarding the field of investigation of ethics as a science. What it really amounts to is that different 'ethicists' are largely operating in dissimilar scientific fields. It stands to reason that it is hard to conduct a meaningful scientific discourse about ethical matters in this way and that the results of a great deal of research in ethics will be extremely confusing - not only to ethicists, but, amongst others, to educationists, parents, students and pupils as well, especially with regard to present day problems in respect of sexual relationships, drug abuse, protest art, political turmoil in educational (and other) matters, etc. In this article an account is given of some current interpretations of the concepts **ethics, mores and morals** and an attempt is made at indicating possibilities which can be explored in the quest for solutions to this dilemma.*

1. ORIËNTERENDE OPMERKINGS

Die etiese is 'n ervaarbare en aantoonbare wyse van menslike bestaan, waarmee daar in die opvoeding en Opvoedkunde net so deeglik rekening gehou moet word soos met enige ander bestaansmodus van die mens. Trouens, die hedendaagse problematiek met betrekking tot seksuele verkeer, dwelmmisbruik, versetkuns, politieke woeling en ander samelewingsterreine) tot gevolg het, en so meer, lei veelal daartoe dat uitsprake gemaak word *in die naam van etiek* (of in die naam van sedelikheid of moraliteit) wat daarop gemik is om opvoedkundiges, ouers, studente en leerlinge tot bepaalde standpunte (en handelswyses) oor te haal. Om sodanige uitsprake sinvol te kan beoordeel, is dit vanselfsprekend dat diegene wat belang het by die opvoeding minstens duidelikheid moet hê oor die betekenis van die begrippe *etiek, sede en moraal*.

In hierdie artikel sal aangetoon word dat daar sulke wyd-uiteenlopende interpretasies oor die taak en terrein van die etiek bestaan dat dit inderdaad onbillik is om onder

andere van opvoedkundiges en die algemene publiek wat belang het by onderwysaan-geleenthede, te verwag om wetenskaplike uitsprake van etiese aard sinvol te interpreteer en toe te pas tensy hulle voldoende onderlê is in die fyner nuanseringe op die gebied van etiek as vakwetenskap soos wat hier aangetoon sal word. Onder sulke omstandighede loop etiek as wetenskap gevaar om, gesien die onontbeerlike rol wat dit in die samelewing moet vervul, mettertyd ernstig onder verdenking geplaas te word, en loop opvoeding gevaar om die etiese ontsluiting van die leerling totaal skeef te trek.

Ingevolge gangbare Christelik-wetenskaplike standpunt is etiek in beginsel 'n selfstandige vakwetenskap met 'n eie terrein van ondersoek. Ongelukkig het daar in die praktyk egter nog nie veel tereggekome van etiek as 'n *selfstandige* wetenskap nie (vgl. byvoorbeeld Smit, 1985:43-44; Van der Walt, 1980:39; Kock, 1975:3; Strauss, 1967:7, 10). Daarom gebeur dit veelal dat eksponente van ander wetenskapsgebiede, waaronder veral teoloë en filosowe, die terrein van die etiek (moet) betree, en gebeur dit ongelukkig ook dikwels dat sommige van hierdie persone nie gespesialiseerde navorsing onderneem het met betrekking tot die etiese bestaansmodus van die mens nie (vgl. De Graaf, 1976:2; Troost, 1958:320). Die gevolg hiervan is dat een van die grondliggende probleme van die hedendaagse etiek is dat 'leke-etici' allerhande uitsprake met betrekking tot etiese aangeleenthede maak sonder dat hulle ooit die voorvrae met betrekking tot etiek na behore verreken het. Dat hierdie toedrag van sake dikwels onberekenbare skade tot gevolg het, is nie te betwyfel nie (vgl. byvoorbeeld Dooyeweerd, 1979:50, 115; Stoker, 1941:65-91).

Een van die voorvrae wat van kardinale belang is vir die beoefening van etiek as vakwetenskap, hou verband met die betekenis wat geheg word aan begrippe soos *etiek*, *sede* en *moraal*, want dit is op grond van hierdie konnotasies dat standpunt ingeneem word oor die *wese* van die etiese, aan die hand waarvan die besondere plek, taak en terrein van etiek as wetenskap aangedui moet word. Vanselfsprekend hou standpunte in dié verband ook verreikende implikasies in vir diegene wat gebruik moet maak van perspektiewe op die etiese bestaansmodus van die mens. In onderwysverband is dit byvoorbeeld nie moontlik om 'n goed gefundeerde opvoedkundige etiek te vestig sonder helderheid oor die betekenis van hierdie begrippe nie.

'n Ondersoek na die betekenis wat verskillende skrywers oor etiek aan elkeen van bogenoemde begrippe heg, bring spoedig aan die lig dat daar wyd-uiteenlopende sienings daaromtrent is - tot so 'n mate dat daar tot die slotsom gekom moet word dat die definisies wat verskillende 'skole' van skrywers oor etiek (eksplisiet of by implikasie) aan hierdie begrippe heg, impliseer dat hulle in der waarheid mekaar se werk wedersyds nie as *etiek* kan erken nie.

Om hierdie stelling te illustreer, sal die beskouings van 'n aantal wetenskaplikes uit

verskillende denkskole in dié verband in oënskou geneem word.

2. Enkele beskouings omtrent die begrippe *etiek*, *sede* en *moraal*

Die vraag na die betekenis van die begrip *etiek* staan uiteraard in onlosmaaklike verband tot die *stempelende kenmerk* daarvan, dit wil sê enersyds met dit wat die etiese onderskei van die nie-etiese, asook andersyds met die (verskeidenheid) *entiteite* (verskynsels, dinge, gebeurtenisse of strukture) wat deur die etiek bestudeer mag/moet word. Ongeag of hulle eksplisiet daarvan rekenskap gee of nie, is dit duidelik dat skrywers oor etiek, ten opsigte van hulle opvattinge aangaande die stempelende kenmerk van etiek, in twee groepe uiteenval: enersyds diegene wat etiek afperk tot 'n enkele bestaansmodus van die mens, dit wil sê diegene wat etiek sien as modaal begrens, en andersyds diegene wat etiek nie deur 'n bepaalde bestaansmodus begrens sien nie, dit wil sê diegene wat etiek as van howe-modale aard (dit wil sê modaal onbegrens/alle bestaansmodi insluitend) sien en wat gevolglik aan die etiek 'n regulatiewe posisie toeken ten opsigte van alle (of 'n verskeidenheid van) menslike bestaansmodi.

Ten opsigte van entiteite (entiteitstrukture) wat tot die terrein van ondersoek van die etiek behoort, kan daar verder ook onderskei word tussen enersyds diegene wat slegs één (of hoogstens 'n baie beperkte verskeidenheid) entiteit(e) onder die soeklig van die etiek wil plaas (dit wil sê diegene wat etiek entiteitstruktureel begrens sien) en andersyds diegene wat aanvaar dat enige/alle entiteite toeganklik is vir navorsing vanuit etiese gesigshoek (dit wil sê diegene wat etiek entiteitstruktureel onbegrens sien).

Bogenoemde onderskeidings skep die moontlikheid dat skrywers oor etiek, vir die doel van hierdie studie, in vier groepe ingedeel kan word, naamlik diegene wat die terrein van die etiek modaal onbegrens, maar entiteitstruktureel begrens sien; diegene wat die terrein van die etiek modaal, sowel as entiteitstruktureel onbegrens sien; diegene wat die terrein van die etiek modaal, sowel as entiteitstruktureel begrens sien; en diegene wat die terrein van etiek modaal begrens, maar entiteitstruktureel onbegrens sien.

2.1 Modaal onbegrens, entiteitstruktureel begrens

2.1.1 J.H. van Wyk

In sy *Strominge in die opvoedingsteorie - enkele kosmosentriese opvoedings- en opvoedkundebeskouinge* definieer die opvoedkundige, J.H. Van Wyk (1979:25, 33, 142-

143) die etiek as 'sedeleer', as die leer in verband met die "horisontale verhouding tussen mens en medemens". Onder moraal verstaan hy "die sedelike verhouding tussen mens en medemens". Hy tref dus geen onderskeid tussen etiek, sede en moraal nie. Wat sy definisie van etiek betref, dui dit daarop dat hy, entiteitstruktureel gesien, die terrein van etiek beperk slegs tot die mens se *handelinge teenoor die medemens*. Andersyds, modaal gesien, stel hy die terrein van die etiek baie wyd, naamlik die volle spektrum van die sogenaamde 'horisontale verhouding' tussen mens en medemens. Bestudering van sy opvattinge (vgl. byvoorbeeld 1979:25, 47, 53, 57, 68) bring trouens by herhaling aan die lig dat hy onder 'etiese' alles insluit wat as *goed* of *sleg* aangetoon kan word.

2.1.2 J.J. Fourie

'n Studie van die opvoedkundige, J.J. Fourie se beskouing oor die opvoedkundige etiek (vgl. byvoorbeeld 1973:219-220) bring aan die lig dat *etiek* vir hom betrekking het op gewoonte en gedrag, *sede* op gewoonte en gebruik, en *sedelik* op goed en kwaad. Ook vereenselwig hy etiek met innerlike motivering van gedrag ("grondliggende waardebeskouing t.o.v. gedrag") en moraal met uitwendige motivering van gedrag (dit is aanpassing van gedrag by die norme van die gemeenskap).

Gevolgtlik definieer hy etiek as die "leer of waardebeplanning van sedelike gedrag *in sy normatiewe bepaaldheid op die horisontale vlak* (teenoor medemens), d.i. norme, beginsels ens. i.v.m. die deugdelikheid (deug/ondeug), goed en kwaad ens." (1973:225). Hy stel die sogenaamde 'sedewet' *teenoor die natuurwet* (1973:102). Daarmee herlei hy die hele kultuurterrein, dit wil sê die terrein van alle na-psigiese bestaansmodi, tot die etiese. Vir hom behels etiek dan *alles wat goed en kwaad* in berekening bring (dit is modaal onbegrens), maar slegs ten opsigte van die mens se *handelinge teenoor sy medemens* (dit is entiteitstruktureel ook begrens).

2.1.3 J.A. Heyns

Die teoloog J.A. Heyns (1980:1-4) laat geen twyfel oor sy siening van etiek nie. Vir hom gaan dit om die vraag na *goed en kwaad*; dit gaan om die *handelinge van die mens teenoor die self en die medemens* (dit is entiteitstruktureel beperk); dit gaan om die *sentrale liefdesgebod*. Die etiese staan nie langs die godsdienstige, estetiese, historiese, ekonomiese, ensovoorts, nie; dit sny daardeur heen. Volgens hom is sommige godsdienstige, sommige estetiese, sommige historiese, sommige ekonomiese, ensovoorts, etiese handelinge. Dit omsluit al daardie handelinge wat op die persoon van die mens self betrekking het. Die etiese hou derhalwe vir hom skynbaar verband

met die norme van al die na-psigiese kaders (dit is modaal onbegrens).

Dit wil voorkom of Heyns nie onderskei tussen *etiese* liefde en *religieuse* liefde nie. Hy beklemtoon by herhaling die (religieuse) liefdesgebod wanneer hy probeer om die wese van die etiese raak te vat, maar konstatêer dan tog: "Ons moet goed begryp: die etiese is maar 'n enkele aspek" (1980:1-8).

2.1.4 J. Kruithof

Kruithof (1973:363-372) definieer etiek (resp. moraalfilosofie) as die studie van die reëls betreffende die geldige beoordelinge en handelinge in verband met die eumorele (dit wat positief moreel is) en die immorele (dit wat negatief moreel is); etikologie (oftewel moraalwetenskap) as die wetenskap van die etiese verskynsels; meta-etiek as die wetenskap van die etiek; moraal (resp. sedeleer) as die leer van morele aard; sedekunde as studie van die sedelikheid (resp. individuele morele praktyk); sedewet as die geheel van morele pligte. Hy onderskei derhalwe nie beduidend tussen etiek, moraal en sede nie. Bogenoemde definisies gee egter nie duidelikheid omtrent sy opvattinge aangaande die eintlike terrein van die etiek nie.

Ook werp sy terme *eumoreel* en *immoreel* nie veel lig op die saak nie. Hy gebruik egter hierdie terme doelbewus, en nie die terme *goed* en *kwaad* nie. Desondanks wil hy geen antwoord poneer op die vraag of eumoreel en immoreel in die finale ontleding nie maar dieselfde betekenis het as goed en kwaad nie (vgl. 1973:80).

Wanneer egter gelet word op die kriteria wat Kruithof (1973:109) aanlê om die essensies van die etiese onder woorde te bring; sy koppeling van willekeur en keusevryheid aan morele gebeure (1973:134); sy bekommernis oor die onderskeid tussen *religieuse* en *morele* (1973:149); asook sy verwysing na die verskraling van die terrein van die etiese tot die seksuele, tot sensuur en sekere mediese en juridiese aangeleenthede (en die negering van onder andere die politieke en ekonomiese) (1973:152), wil dit tóg voorkom asof dit vir hom ook gaan om die omvattende *goed en kwaad* in die *handelinge van mens teenoor medemens*.

2.1.5 J.L. Mackie

Mackie is baie eksplisiet omtrent sy siening van etiek. Die subtitel van sy werk verwoord dit immers ondubbelsinnig: *Inventing Right and Wrong*. Onder moraliteit verstaan hy dan die volgende: "A morality in the broad sense would be a general, all-inclusive theory of conduct: the morality to which someone subscribed would be

whatever body of principles he allowed ultimately to guide or determine his choices of action" (1983:106). Dit is deurgaans duidelik dat Mackie 'n baie omvattende terrein (ten opsigte van die bestaansmodi) aan die etiek toeken. Hy spits sy aandag primêr toe op die vraag na wat 'goed' is.

2.2 Modaal en entiteitstruktureel onbegrens

2.2.1 J. de Graaf

De Graaf (1976:1-2) aanvaar dat etiek en moraal vanuit hul oorsprong dieselfde beteken, naamlik dit wat met die sede (genormeerde gedrag) te maak het. Hy meen egter dat moraal deur die eeue heen meer die betekenis van 'n geheel van aanvaarde gedragsreëls (vir 'n bepaalde groep) gekry het, en etiek meer die betekenis van nadenke/besinning daaroor. Hy reken etiek word, in die ruimste sin, beskou as alle vorme van nadenke oor menslike gedrag vanuit die gesigspunt van goed en sleg, norme en waardes, verantwoordelikheid en keuse. Hy beskou die etiek in terme hiervan as 'n 'gedragswetenskap' wat die aandag toespits op die genormeerde in menslike gedrag.

Dat etiek te make het met besinning oor en verrekening van die omvattende *goed* en *kwaad*, kom ook by De Graaf sterk na vore. Hy maak egter nie melding van 'n verdere begrening (soos byvoorbeeld menslike handeling teenoor die medemens) nie.

2.3 Modaal en entiteitstruktureel begrens

2.3.1 H.G. Stoker

Die bekende wysgeer, H.G. Stoker (1941:3-4, 16, 22) gee deurgaans voorkeur aan die term *sedelik*, maar dit is duidelik dat hy daarmee niks anders bedoel nie as die etiese. Hy reserveer egter die term *etiek* klaarblyklik vir die wetenskap van die sedelike. Hy perk die sedelike wêl af tot een bestaansmodus van die mens, maar stel dit andersins duidelik dat sedelikheid primêr 'n intra- en inter-menslike gegewe is: "Alleen die verhouding van mens tot mens (homself of sy naaste) openbaar die sedelike" (1941:23). Die verhouding van die mens tot stof, plant, dier en kultuur (kuns, reg, wetenskap, ekonomie, taal, ensovoorts) kan volgens Stoker derhalwe geen sedelike verhouding wees nie. Hy voorsien egter wel dat die sedelike in 'n afgeleide sin in die mens se werke en produkte aangetref word (in boeke, prente, handelsware, martelinstrumente, ensovoorts) (1941:21, 23, 27). Op die keper beskou, beteken dit dat Stoker se begrening van die etiese deur *persoonlikheidsliefde* (1941:49) sowel 'n modale begrening (te wete 'liefde') as 'n entiteitstrukturele begrening (te wete die

verhouding, persoon tot persoon') impliseer.

2.3.2 J.L. van der Walt

Van der Walt verwys in sy *Opvoedkunde as lewende wetenskap - inleiding tot die wetenskapsleer van die Opvoedkunde* (1980:46) na die etiek as voorbeeld van 'n modaal-bepaalde wetenskap. Sy definisie van *professionele etiek*, in sy *Die etiek van die onderwys*, naamlik dat dit gerig is op "die bereiking van sekere ideale en die uitvoering van sekere praktyke wat hulle ontstaan vind in 'n bepaalde professionele persoon se professionele voorregte en verantwoordelikhede" (1979:1), skeep egter die indruk dat hy etiek in professionele verband nie ten volle met 'n vakwetenskaplike etiek in verband bring nie. Hy stel dit wel duidelik dat hy Stoker se 'etiese beginsel' van persoons- of naastebehartiging as grondslag aanvaar (1979:3).

2.4 Modaal begrens, entiteitstruktureel onbegrens

2.4.1 H. Dooyeweerd

Dooyeweerd het weliswaar nooit etiek in die besonder onder die loep geneem nie, maar in sy werke verwys hy wél na die etiese as onderskeibare *modaliteit* en na etiek as *vakwetenskap*. Analoog aan enige ander modaalbepaalde (vak-)wetenskap, beskou Dooyeweerd etiek as 'n modaal-getipeerde vakwetenskap en die filosofie van etiek as die *philosophia specialis*, oftewel die vakfilosofie van die etiek, met as opgawe om die basiese probleme van die etiek in hulle volle omvang in die tydelike werklikheid (dit is entiteitstruktureel onbegrens) te verreken en hierdie probleme op die Oorsprong en die bo-tydelike sinvolheid van alle dinge te betrek (Dooyeweerd, 1984, I:544-545).

2.4.2 A. Troost

Troost (1986:52; 1958:76, 337) gebruik die begrippe eties, moreel, sedelik en liefde oënskynlik as wissel terme, maar onderskei tog as hy na hul enger betekenis verwys. Hy dui ook betekenisvolle verskille aan ten opsigte van die *tradisionele* gebruik van hierdie begrippe. So verwys hy byvoorbeeld na die wanopvatting dat moraal in ruimer sin die volle konkrete menslike lewe omvat, in soverre dit met norme en waardes in verband gebring word (1958:115). Hy pleit dan ook dat die term moraal in 'n enger sin gebruik moet word en beveel aan dat die betekenis daarvan beperk word tot dit wat in die "calvinistiese wijsbegeerte getipeerd is deur het *modale aspect der liefde*". Hy verwys ook na die "vage" opvatting dat die begrip sede alles inhou wat in die algemeen aan

Godelike norme verbonde is (1958:116, 175).

Die vakwetenskaplike etiek noem hy kortweg etiek "in de eigenlijke zin des woords". Daarmee impliseer hy dat etiek as vakwetenskap die werklikheid ondersoek met betrekking tot sy modaal-etiese bestaanswyse (1958:335).

2.4.3 J.H. Olthuis

Volgens Olthuis (1969:197) moet etiek, "according to the theory of law-spheres", gesien word as 'n modaal-getipeerde vakwetenskap. Die veld van ondersoek van die etikus dui vir hom gevolglik ook nie op die *volle* spektrum van menslike gedrag nie, net so min as wat etiek die monopolie oor goed (en kwaad) en normatiewiteit in die algemeen het. Vir hom is etiese aangeleenthede "restricted to the *irreducible* aspect of experience called the ethical".

Hy stel as opgaaf vir die etiek die ondersoek na etiese norme; dit wat aan etiese norme onderworpe is, asook die korrelasie tussen die etiese normes en die feitlike sy daarvan (soos vergestalt in praktiese etiese handeling): "The ethical law holds for, it is universally valid for, all that is ethical, but *only* for that which is ethical." In dieselfde trant roer hy dan ook een van die kernprobleme van die hedendaagse etiek aan deur soos volg op te merk: "Neglect of the *modal* limitation of the ethical law results in the hegemony of the ethical over other modal areas or in the (mis)application of other modal laws in the ethical area." In die eerste geval het ons dan te doen met 'n moralisme; in die tweede geval met 'n psigologisme, 'n logisisme, of wat ook al. As eerste en besondere prioriteit op die terrein van die etiek as vakwetenskap noem hy dan ook die verantwoordelikheid tot navorsing van dié sake waarin die etiese bestaansmodus die kwalifiserende rol vervul (1969:197-198).

2.4.4 J.H. Smit

In sy wysgerige besinning oor die aard van die etiese onderskei Smit (1985:2,3) tussen die begrippe etiek, sede en moraal:

Sedelikheid het te doen met ál die norme wat vir 'n bepaalde kultuur in 'n bepaalde tyd gebruiklik is. As sodanig kan mens beweer dat die etos van 'n volk dieselfde is as die sede van daardie volk.

Die etiese is maar een faset van normatiewiteit of een tipe sede wat vir 'n spesifieke kultuurkring geldig sou wees.

Streng gesproke kan die etiese en die moraal ook nie sinonieme wees nie. Die moraal van 'n

sekere gemeenskap het met al die norme te doen en nie net met etiese norme nie. Die *sedelike* mag ook nie verwar word met die seksuele moraal nie. M.i. verdien die gebruik van die term 'die sedelike' nie aanbeveling nie. Dis minder verwarrend om konsekwent te onderskei tussen normatiewiteit in die algemeen en die etiese as een aspek daarvan.

Op grond van bostaande beskouings is dit duidelik dat etiek vir Smit alleen *etiese* normatiewiteit tot veld van ondersoek het. Die vakwetenskaplike etiek is vir hom 'n modaal-getipeerde vakwetenskap wat begrens word deur die etiese bestaansmodus en dit het as opgaaf om etiese norme vir 'n situasie aan te lê. Wat die vakwetenskaplike etiek moet ondersoek, is dan die gestaltes van die liefde (Smit, 1985:1-2; Uys & Smit 1985:8, 10, 12).

2.4.5 D.F.M. Strauss

Strauss (1969:79-82, 94-95; 1978:22-23; 1986:111; 1987:52) onderskei blykbaar nie skerp tussen *eties*, *moreel* en *sedelik* nie. Hoewel hy nie 'n 'formele' definisie van eties gee nie, is dit sonder meer duidelik dat hy dit vereenselwig met die etiese bestaansmodus. So is dit ook duidelik dat die vakwetenskaplike etiek vir hom 'n modaal-getipeerde vakwetenskap is, waarvan die terrein afgebaken word deur modaal-etiese liefde.

2.4.6 J.A.L. Taljaard

In *Die mens, die liefde en die sedelike* ('n herdruk uit *Koers*, Junie 1956), lewer Taljaard 'n sterk betoog dat die terrein van die etiek as vakwetenskap in terme van modale tipering beperk moet word tot die etiese wetskring terwyl dit in terme van entiteitstrukture wat nagevors moet word, nie beperk mag word tot slegs medemenslike verhoudings nie. Hy beklemtoon dat slegs een spesifieke mens-tot-mens-verhouding sedelik van aard kan wees, "naamlik daardie verhouding wat sy bestemming vind in die etiese funksie van die mens!" (1956:19). Hy stel verder nadruklik dat die mens ook in sy verhouding tot die res van die skepping ("my besittings, my diere ens.") in 'n sedelike betrekking te staan kan kom (1956:18, 21).

Alhoewel Taljaard klaarblyklik voorkeur verleen aan die term *etiek/eties* is dit tog duidelik dat *sede/sedelik* vir hom presies dieselfde betekenis inhou.

2.5 Samevattende gevolgtrekking

Bostaande weergawe van die begrippe *etiek, sede en moraal*, soos aangetref by 'n aantal skrywers in hulle besinning oor etiese aangeleenthede, bevestig dat hulle oor die algemeen nie juis onderskeid tref tussen hierdie begrippe nie en dat dit in die bepaling van die wese van die etiek vir hulle primêr gaan om twee sake, naamlik:

- * of etiek álle goed en kwaad/sleg omvat, dit is die normatiewe as sodanig, of die normatiewe ooreenkomstig slegs een enkele bestaansmodus, naamlik die etiese en
- * of etiek álle verhoudinge waarin die mens hom mag bevind omvat, of slegs die verhouding mens tot medemens.

3. DIE NORMATIEWE AS SODANIG, OF DIE NORMATIEWE OOREENKOMSTIG 'N ENKELE BESTAANSMODUS?

Van Wyk, Fourie, Kruithof, Mackie en De Graaf dui geen stempelende kenmerk van die etiek aan wat op modale begrensing dui nie. Heyns verwys wel na "'n enkele aspek", sonder om dit by name te noem. Andersins dui hy by implikasie 'n modaal onbegrensde terrein aan deur sy 'kwalifikasie' van etiek met die sentrale liefdesgebod, soos De Graaf byvoorbeeld ook doen met sy verwysing na norme as sodanig. Die verwysing na *goed* en *kwaad* (of goed en sleg), wat ons by Van Wyk, Fourie, Kruithof, Mackie en De Graaf aantref, dui daarop dat hulle almal, eksplisiet of by implikasie, 'n besondere modale kwalifikasie ontken. *Goed* en *kwaad* staan immers in verband met die normatiewiteit wat in álle na-psigiese bestaansmodi van die werklikheid aangetref word.

Hierteenoor staan persone soos Dooyeweerd, Troost, Olthuis, Smit, Strauss, Stoker en Taljaard wat almal 'n besondere bestaansmodus aandui wat die taak en terrein van die etiek as wetenskap begrens, naamlik die etiese aspek. Dit is insiggewend dat hulle almal toonaangewende eksponente van die Christelik-reformatoriese wetenskap is.

4. ALLE VERHOUDINGE WAARIN DIE MENS HOM MAG BEVIND, OF SLEGS DIE VERHOUDING MENS TOT MEDEMENS?

Van Wyk, Fourie, Heyns en Kruithof beperk die terrein van die etiek tot die verhouding (of die handeling) tussen *mens en medemens*. Dit is opvallend dat dit dieselfde groep persone is wat nie 'n spesifieke modale kwalifikasie aan die etiek as wetenskap toeken nie. Dat dit so is, is waarskynlik geensins toevallig nie. As hierdie twee sake,

naamlik modale tipering en entiteitstrukturele omvang, saamgevat word soos hierdie skrywers dit sien, kom dit daarop neer dat hulle etiek beskou as *die wetenskap wat rekenskap moet gee van die normatiewiteit van die handeling van die mens teenoor sy medemens.*

Teenoor hierdie groep vind ons weer eens dieselfde groep denkers wat daarna strewende om die beginsels van die Christelik-reformatoriese denke konsekwent in hul wetenskapsbeoefening toe te pas, naamlik Dooyeweerd, Troost, Olthuis, Smit, Strauss en Taljaard, wat geen begrensing van die etiek as wetenskap ten opsigte van entiteitstrukture sien nie. Vir hulle staan enigiets in die skepping en gevolglik ook die ganse opvoedingsterrein oop vir navorsing vanuit etiese gesigshoek. Dit beteken dat hulle etiek beskou as *die wetenskap wat rekenskap moet gee van die etiese bestaansmodus van die ganse tydelike werklikheid.*

5. GEHEELPERSPEKTIEF

Die twee definisies van die etiek waartoe hierbo gekom is, laat geen twyfel daaroor nie dat ons hier met twee sulke wyd-uiteenlopende interpretasies van die taak en terrein van die etiek te make het dat dit inderdaad op twee verskillende wetensgebiede dui. Dit is vanselfsprekend dat ons nelderder sal kan onderskei wat eksponente van hierdie twee uiteenlopende gedagterigtings op die oog het indien die genoemde twee wetensgebiede verskillend benoem sou word.

Vir die Christelik-reformatoriese denker sou die voor die hand liggende oplossing wees om die etiek wat hy bedryf, naamlik die wetenskap van die etiese bestaansmodus van die ganse tydelike werklikheid, *etiek* te noem en dit wat ander denkers in die naam van etiek doen, naamlik 'n wetenskap van normatiewiteit in die handeling van mens teenoor medemens, anders te benoem. Dit kan egter sonder meer aanvaar word dat laasgenoemdes nie daarmee gediend sal wees om hulle 'etiek' 'n ander benaming te gee nie. Hulle is tog immers net so oortuig dat die 'etiek' waarmee hulle besig is inderdaad outentiek is as wat die Christelik-reformatoriese etikus van mening is dat dit waarmee hy besig is inderdaad die enigste 'egte' verrekening van die etiese by die mens verteenwoordig.

Teen hierdie agtergrond lyk die probleem vir die Christelik-reformatoriese opvoedkundige dan s6: In beginsel is daar vir elkeen van die vyftien bestaansmodi 'n bepaalde modaal-getipeerde vakwetenskap wat die werklikheid vanuit dáárdie besondere gesigshoek bestudeer. Een van hierdie bestaansmodi is die etiese. Net soos die (ganse) opvoedingswerklikheid op analogiese wyse met ander menslike bestaansmodi verweef is, hang dit ook op onlosmaaklike wyse saam met die etiese bestaanswyse van

die mens. Dit is derhalwe meer as bloot 'n logiese uitvloeisel dat die opvoedingswerklikheid ook vanuit 'n etiese gesigshoek bestudeer moet word (omdat elke menslike opvoedingsaktiwiteit in letterlik alle wetskringe funksioneer en ook elke ding, plant of dier 'n potensiële objek-funksie in elke modaliteit besit) en dat die wetenskap wat dit onderneem, bekend sal staan as *opvoedkundige etiek*. Hoe anders kan opvoedkundig-etiese analogieë tot stand kom as via 'n modaal begrensde, entiteitstruktureel onbegrensde benadering tot die etiese?

Hierteenoor het ons egter te make met die feitelike stand van sake dat die etiek en gevolglik ook die opvoedkundige etiek buite Christelik-reformatoriese kring nie só gesien word nie, en dat dit hoogs onwaarskynlik is dat die probleem reggestel kan word deur persone met ander oortuigings te oorreed om terminologiese veranderinge met betrekking tot hulle wetenskaplike arbeid aan te bring. Dit beteken dat die enigste moontlikheid ter oplossing van die probleem daarin lê dat Christelik-reformatoriese denkers dit moet oorweeg om binne húl denkraamwerk aanpassings te onderneem met betrekking tot terminologie wat met die etiese syn in verband staan.

'n Eerste moontlikheid sou wees om binne Christelik-reformatoriese kring te onderskei tussen die begrippe etiek, sede en moraal en aan elkeen 'n terrein toe te ken wat verband hou met die fundamentele onderskeid tussen Christelik-reformatoriese etiek en die sogenaamde etiek van ander denkers (en miskien ook die populêre betekenis van etiek in die volksmond). Die onderskeidings wat J.H. Smit tref, soos hierbo weergegee, verdien om met die oog hierop verder nagevors te word. Sy definisies skep die moontlikheid dat die 'etiek' van wetenskaplikes wat nie die Christelik-reformatoriese benadering volg nie, 'sedekunde' genoem kan word, terwyl op nie-wetenskaplike gebied bloot van 'moraliteit' gepraat kan word (indien so 'n onderskeiding wel nodig sou wees). Alhoewel daar aanvaar moet word dat sodanige begripsverklarings nie oornag oor 'n wye front aanvaar sal word nie, hou hierdie moontlikheid tog dié voordele in dat dit die Christelik-reformatoriese denker vanuit die staanspoor in die geleentheid stel om sy etiek te onderskei van dié van wetenskaplikes van ander denkskole en ook dat dit in hierdie moontlikheid bloot gaan om die terminologiese inslag van bekende begrippe en nie om 'n poging tot paradigma-verskuiwing by wetenskaplikes van ander oortuiging nie, soos dit die geval sal wees as heeltemal nuwe benaminge vir die etiek van laasgenoemdes aanbeveel word.

Daar is egter 'n verdere moontlikheid wat gerus ondersoek kan word, naamlik dat die etiese modaliteit anders benoem word en dat die Christelik-reformatoriese etiek dan gelykluidend met dié nuwe benaming vir die etiese benoem word. Só 'n benoeming sal nie net die probleem wat hier in berekening gebring word, kan oplos nie, maar sal ook 'n einde kan bring aan die verwarring wat dikwels teweeggebring word deur die tipe-ring van die etiese modaliteit deur die sinkern *liefde*. Enersyds gebeur dit dikwels dat

mense nie onderskei tussen *etiese* liefde en *religieuse* liefde nie (vgl. byvoorbeeld 2.2.3 hierbo). Andersyds is daar ook nog die verskillende konnotasies wat mense intuïtief aan die begrip liefde heg - konnotasies van gevoel, huwelik en gesin, en selfs emosionele romanse wat boonop ook nog met seksuele verkeer verwar mag word (vgl. Olthuis, 1969:199; 1986:6). Die aard van etiese liefde hou immers veel meer in as net dit. Dit gaan onder meer ook om aangetrokkenheid, vriendskap, gasvryheid, toewyding, geneentheid, begunstiging, teerheid, besorgdheid, betrokkenheid, versorging, 'hou van', hartstog, begeerte, lus, hunkering, smagting, versugting, solidariteit, ensovoorts ten opsigte van alle geskape entiteite (Le Roux, 1989:161-162). Dit gaan na alles nie in die eerste plek om wat 'n bepaalde bestaansmodus, of die sinkern daarvan, *genoem* word nie, maar wat daaronder *verstaan* word. Eers as daar voldoende duidelikheid is omtrent die wesensaard van 'n bestaansmodus, kan bloot gevra word na die woord (of enkele woorde) in terme waarvan daardie wesensaard die beste benader kan word.

In die lig van bogenoemde wil dit derhalwe lyk of ernstige oorweging daaraan geskenk moet word om die sinkern van die etiese anders te benoem en dienoreenkomstig die omskrywing van die betrokke bestaansmodus te wysig, en so ook die benoeming van die etiek en die opvoedkundige etiek wat op Christelik-reformatoriese lees geskoei is.

6. BIBLIOGRAFIE

- DE GRAAF, J. 1976. Elementair begrip van de ethiek. Derde Druk. Utrecht : Scheltema & Holkema.
- DOOYEWEERD, H. 1979. Roots of Western Culture - Pagan, Secular, and Christian options. Toronto : Wedge Publishing Foundation.
- DOOYEWEERD, H. 1984 I. A New Critique of Theoretical Thought - The Necessary Presuppositions of Philosophy. Volume I. Ontario, Canada : Paidia Press.
- FOURIE, J.J. 1973. Tema en variasie in die opvoedingsleer. Bloemfontein : Sacum.
- HEYNS, J.A. 1980. Wese van die etiese. (In Potgieter, P.C. red. Etiese probleme in Bybelse perspektief. Pretoria : N.G. Kerk Boekhandel. pp. 1-14.)
- KOCK, P. DE B. 1975. Christelike wysbegeerte - Inleiding. Bloemfontein : Sacum.
- KRUIHOF, J. 1973. Eticologie - Een inleiding tot de studie van het morele vershijnsel. Meppel : Boom.
- LE ROUX, P.J. 1989. 'n Wysgerig-pedagogiese besinning oor die grondslae van die opvoedkundige etiek. Bloemfontein. (Ongepubliseerde (D.Ed.)- proefskrif. UOVS.)
- MACKIE, J.L. 1983. Ethics - Inventing Right and Wrong. Harmondsworth : Penguin Books.
- OLTHUIS, J.H. 1969. Facts, Values and Ethics - A Confrontation with Twentieth Century British Moral Philosophy in Particular G.E. Moore. Second Edition. Assen : Van Gorcum.
- OLTHUIS, J.H. 1986. Keeping our Troth - Staying in Love through the Five Stages of Marriage. San Francisco : Harper & Row.
- SMIT, J.H. 1985. Etos en etiek. Bloemfontein : Patmos.
- STOKER, H.G. 1941. Die grond van die sedelike. Stellenbosch : Pro Ecclesia.
- STRAUSS, D.F.M. 1967. Wysgerige grondprobleme in die taalwetenskap - 'n Inleidende studie. Bloemfontein : Sacum.
- STRAUSS, D.F.M. 1969. Wysbegeerte en vakwetenskap. Bloemfontein : Sacum.

Op weg na 'n opvoedkundige etiek: problematiek rondom die terme etiek, sede en moraal

- STRAUSS, D.F.M. 1978. Inleiding tot die kosmologie. Bloemfontein : Sacum.
- STRAUSS, D.F.M. 1986. Die etiese aspek in kosmiese samhang. *Tydskrif vir Christelike wetenskap*, 22(3/4):106-123.
- STRAUSS, D.F.M. 1987. Die etiese aspek in kosmiese samhang. *Tydskrif vir Christelike wetenskap*, 23(1/2):1-55.
- TALJAARD, J.A.L. 1956. Die mens, die liefde en die sedelike. (Herdruk uit *Koers*, Junie 1956). Potchefstroom : Pro Rege Pers.
- TROOST, A. 1958. Casuïstiek en situatíe-etiek - Een metodologiese terreinverkenning. Utrecht : Libertas.
- TROOST, A. 1986. Disposities. Moment uit een reformatoriese antropologiese karakterleer en deugdentheorie. *Philosophia Reformata*, 51(1 en 2):45-66.
- UYS, L.R. & SMIT, J.H. 1985. Kliniese etiek - 'n Christelike benadering. Kaapstad : Juta.
- VAN DER WALT, J.L. 1979. Die etiek van die onderwys. F1:IBC-Studiestukke, Studiestuk 137, Potchefstroomse Universiteit vir CHO.
- VAN DER WALT, J.L. 1980. Opvoedkunde as lewende wetenskap - Inleiding tot die wetenskapsleer van die Opvoedkunde. Durban : Butterworth.
- VAN WYK, J.H. 1979. Strominge in die opvoedingsteorie - Enkele kosmosentriese opvoedings- en opvoedkundebeskouinge. Durban : Butterworth.